

2088

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

(*nas jazyk*)

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА
Књига XVII, Св. 4

LIBRARY
MAY 20 1971
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
BERKELEY

БЕОГРАД, 1969.

САДРЖАЈ

	Стр.
1) М. Стевановић, Језик у дневној штампи	173—195.
2) Мил. Павловић, Покушај стварања нових термина из астронаутике	196—197.
3) Б. Милановић, Род и број топонима <i>Неменикуће</i>	198—206.
4) Др Егон Фекете, Оскврнавити, оскрнавити, оскрвнавити и слична лексичка образовања у нашем језику	207—230.
5) Љубомир Поповић, Понављање речи ради стилског по- јачавања значења (Свршетак)	231—246.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Живојин Станојчић

БЕОГРАД
1969.

Штампа: Издавачка установа „Научно дело“ — Београд, Вука Караџића 5.

НАШ ЈЕЗИК

ЈЕЗИК У ДНЕВНОЈ ШТАМПИ

Коректност, јасност и прецизност, богатство и лепота језика од прворазредног су значаја у културном и јавном животу, и онеме пословном, дакако. И зато тим моментима у језику треба поклањати изузетну пажњу, више свакако него се код нас то било кад досад чинило, и поготову — много више него што се у наше време чини.

У подизању опште културе језика и сваки појединац има својих обавеза, а нарочито су крупни задаци институција које по своме позиву и општој намени имају значајнијег удела у образовању школске омладине, радних људи и друштва уопште. Поред школа, које су то у основном смислу ове речи, школе језика су и сва средства комуникације, обавештавања и споразумевања међу људима, у која иду радио, телевизија, позоришна сцена и текућа, дневна штампа — у првом реду. А у овим се институцијама код нас ни изблиза не чини оно што се може учинити за подизање културе језика, ни самих посленика тих установа, ни њихових слушалаца, односно читалаца. И то не зато што би неко порицао да је матерњи језик научна дисциплина и вештина које треба учити и у њима се вежбати, развијати их и усавршавати, него због самообмане у којој живе скоро сви мислећи да знају свој матерњи језик и, готово као по правилу, прецењујући то своје знање. Ово мишљење постало је скоро општа зараза и оно обично на трајно остаје склоност људи, па и оних што се сами спремају за позив учитеља језика. Не мислимо само на изводиоце наставе, учитеље и професоре, који ће тај предмет у школи предавати, већ и на све

друге који својом делатношћу, пером или живом речју, утичу на израђивање језика средине у којој делују.

Наш матерњи језик, прво, лоше пролази као предмет у склопу школских програма. И у оним школама у којим му се некада и код нас поклањала, а другде се и сада поклања, знатно већа пажња — данас је језик потпуно заостављен, често и сасвим занемарен. На само састављање програма наставе одвећ великог утицаја имају они што мисле да се савлађивање и усавршавање матерњег језика постиже образовањем у другим дисциплинама и неким лакшим путевима него што је неинтересантан и досадан посао учења језика „који већ знамо“. А управо изазива запрепашћење што се ни они којима је поверено извођење наставе језика у много случајева не сматрају обавезним да раде ни на савлађивању већ и онако сиромашног и често невешто састављеног програма. И налазе за то оправдања у праву на самоиницијативу у извођењу наставе, које само по себи и није рђава ствар, али злоупотребљено у великој мери — морало би повлачити озбиљне консеквенце. А зар није злоупотреба када наставник у VI разреду основне школе, рецимо, уместо учења својих ћака правилном изговору гласова, законитостима њихових измена у међусобном додиру, правилном писању, правилности облика, избору речи, правилном слагању које њихова служба захтева и сл. — на часовима језика дословно диктира: „Лаза Лазаревић рођен је у Шапцу 1851. године, студирао је медицину у Немачкој, био је војни лекар и у служби је достигао чин санитетског пуковника. Писао је приповетке: *Швабица*, *Школска икона*, *Први пут с оцем на јутрење*, *На бунару*, *Све ће то народ позлатити*, *Вертер*, *Ветар* и др. Умро је млад у Београду 1890.“ И тако редом о другим писцима, о великом броју њих — не само поводом каквог чланка или песме из њихових дела него као систем предавања матерњег језика. Ово није никаква карикатура извођења наставе језика, већ је пренесено из свеске једног марљивог ученика у коју је он уносио све што им се у току године на часовима српскохрватског језика предавало. У тој, позамашној његовој свесци писац ових редака, негде пред крај школске године, није мо-

гао утврдити да је било шта из језика предавано. Дотични наставник (односно наставница), свеједно је којег је пола, предавао је, дакле, само тако схваћену књижевност, а из језика — ништа. И ово није усамљен случај, него једно схватање да треба предавати о писцима и препоручивати ученицима да их читају, па ће они читањем научити језик много успешније него када се на часу „граматизира“, под чим се подразумева свако предавање граматике. Противу читања нико паметан, наравно, ништа не може имати, посебно не против читања одабраних дела и одломака из појединих писаца. То је управо један врло важан вид наставе матерњег језика и на њему писане књижевности. И тачно је да се језик, сам језик, учи, богати и усавршава читањем. То је, дакако, предвиђено и програмом наставе језика, која се ни с те стране не сме занемаривати, па ни у интересу самоиницијативе наставника. И ми смо, дакако, за читање и рад остваривања успешније наставе језика и ради увођења ученика у схватање књижевног дела. Ово се, међутим, не постиже диктирањем најсубљих података из живота било кога писца, него указивањем на лепоте његова књижевног дела, на мисли и идеје у њему, на племенита осећања и принципе. Али за схватања свега тога што тражимо и можемо наћи у једном књижевном делу, за упознавање лепоте облика у коме је оно дато — мора се обратити пажња на какав начин је све то казано, каквим језиком је изложено, мора се, пре свега, утврдити да ли је речено разумљивим, а то значи правилним језиком. Јер ни од најдубљих мисли и великих идеја, ни од најплеменитијих осећања и хуманости, неразумљиво казаних и нејасних — они којима су намењени ништа неће научити ако их не могу схватити.

И сва потребна, корисна и неопходна знања свакоме полазнику школе, било које школе, и вршиоцу ма каквога посла морају се преносити на коректном језику, коректном, мислим, и код оних који их преносе и за оне који треба да их приме и науче. То, дакле, у основном треба да буде један језик, ако не подједнако богат и раскошан и у ових и у оних — свакако подједнако разумљив и за једне и за друге. Ми овде, дакле, не мислимо на неки песнички језик

уметничког дела, зато се и не тражи од тога језика обавезно богатство и раскош, преливи и изнијансираност, који се постепено стичу, или се никада и не стекну, него на језик свакодневне комуникације међу људима, језик општења међу њима и у пословном свакодневном додиру и у споразумевању о јавном животу и о питањима културе, мислимо значи на језик образовних слојева друштва, који за све мора бити разумљив, тј. на језик који обично зовемо књижевним, и чијем усавршавању треба тежити у свим областима људске делатности и људског живота.

Да би се такав језик изградио у сваког образованог човека и постепено у свих чланова друштва, њега треба учити у школи; треба се ту упознати са основним законитостима његовим. Тога треба да буду свесни сви они што им је поверена настава матерњег језика, било као главним руководиоцима и онима што непосредно воде надзор над њом, било као извођачима те наставе, самим наставницима. Овима се последњим може упутити оправдан прекор што је настава матерњег језика често на врло ниском нивоу. Да и не говоримо о онима који предају нешто сасвим друго, а о којима је мало пре било речи, већ и о другима који, због несигурности у струци, језик сасвим погрешно предају. А да има таквих случајева уверили смо се у више прилика, и посебно недавно на професорским испитима, на којима кандидати, одговарајући на најобичнија питања, показују каткада вапијуће незнање, нагабајући једноставно — да ли према *б*, решимо, као звучном сугласнику истог места творбе имамо *ж*, *ч*, *т* или *к*, да ни у томе нагабању, штавише, не дођу на сугласник *п*. Одговорност с професорских кандидата таквог знања, односно незнања, нико не може сасвим скинути јер они морају озбиљно радити да би се спремили за задатак који им је поверен. Али је кривица свакако и до оних који сматрају да матерњи језик може предавати макар ко, па и онај што га је студирао као помоћни предмет, или га уопште никако ни студирао није. А још су и одговорнији они што ове консултјују о питањима програма и извођења наставе матерњег језика.

Ми смо се, иако то није тема данашњег нашег предавања о овоме проблему, сувише дуго задржали на недостацима школе и наставника који своју дужност погрешно схватају и због тога никако не остварују један од значајних својих задатака.* Али ће ово удаљавање од праве теме бити разумљиво зато што се у овоме погледу од школе највише захтева.

Ипак не треба губити из вида да учење језика није задатак само оних школа у које ученици и студенти иду да, поред других, стичу и знања о језику, већ по природи њихових задатака има и других школа језика. И у другим неким делатностима један од посебних задатака је управо учење језика и учење других језику. Многи су културни радници, поред наставника и професора, позвани да буду добри зналци и добри учитељи језика. То су сви они који раде у области средстава комуникације и обавештавања људи. Ту спадају свакако радници радија и телевизије, тих несумњиво значајних школа језика, значајних мислимо, по томе што је број њихових слушаца можда најшири. И ове установе саме све више увиђају значај своје улоге у подизању културе језика, па настоје да одговоре својим задацима или бар траже начине на које ће што успешније вршити ову своју мисију. О њиховим недостацима ми ипак сада нећемо говорити, не зато што их код њих не би било, него што они данас нису на дневном реду.

Ту је, међу школама језика мислимо, дакако, и штампа — да једанпут пређемо на прави дневни ред — у првоме реду дневна штампа, с још ширим кругом описмењених корисника, почев од оних који су тек научили читати. А дневну одвајамо од остале штампе зато што је број њених читалаца неупоредиво шири од броја читалаца белетристике, и што је језик у њој ближи животу свакодневне праксе, не само пословне него и оне која се тиче области културе и јавног живота.

У дневној штампи ми смо имали, па и имамо посленика који сопственим језиком чине част своме позиву. Али их

---

* На Коларчеву народном универзитету 19. новембра 1969.

има, и то треба да признамо, који би морали да много раде и ураде на сопственом усавршавању, можда и у другим областима, а свакако у области језичких знања.

Дневној, као и другој текућој штампи, ми смо дужни одати признање да је одиграла часну и значајну улогу у развоју нашег књижевног и општекултурног језика. Ко прати тај развој свакако ће наићи и на журналисте који иду међу најзначајније језичке ствараоце. Зато би, када бисмо имали могућности, било и врло занимљиво и врло поучно дати овде по који одломак из њихових састава. Али ми, на жалост, овде немамо услова за то, па ћемо рећи нешто само о неким језичким појавама у дневној штампи, о чијој вредности постоје неједнака, катад сасвим опречна мишљења, и о таквима, наравно, које би пожељно било из ње уклонити.

Огласе, који се обично штампају у облику како их стилизују они што плаћају за њихово објављивање, теже је оцењивати, и теже је о њима говорити. Ипак ћемо напоменути да и језик огласа те још колико негативно делује на читаоце, па би, нарочито с обзиром на простор који огласи у неким великим дневним листовима заузимају, било потребно да ови узму више бриге за правилност језика и у тим рубрикама. У неопходност коректности језика и у огласима увериће се свако које, рецимо, у једном великом дневном листу на крају оглашавања продаје већег броја киосака у низу градова запазио како тамо дословно пише: *Цена киоска зависи од места где су лоцирани, а могу се добити свакога дана од 6—14 часова код погона „Будимке”*. Ми се питамо да ли се корелатив *место* са зависном реченицом *где су лоцирани* овде односи на реч *киоска*, мада је такав облик ген. множине дотичне именице прилично необичан (бар би морао бити обележен стављањем сирконфлексног знака на крајње *a* (киоска̂). А друга се реченица, полазећи од њеног значења, не може односити на киоске, јер се, ваљда није хтело рећи да се киосци могу (сваког дана) добити код погона Будимке. Та они се, како је оглашено, налазе у више градова, и јасно је да се не налазе код једног објекта који, јамачно, није и, већ по физичким законима, не може

бити у свим поменутиим градовима. А осим тога, ми нагађамо да се хтелo рећи да се *ц е н а* може добити, али је опет јасно да уз једину те именице не може бити глаг. облик *л о ц и р а н и* (у мн.), већ би требало да уз једину субјекта буде и предикат у јединици, а у датом је огласу у множини.

Требало је да све пре објављивања прође испред очију које би запазиле немогућност овакве стилизације, и да се цитирани завршетак дотичног огласа да у облику: *Цене киосака зависе од места где су ови лоцирани, а могу се добити свакога дана од 6—14 часова код погона „Будимка”, или на неки други сличан и разумљив начин.*

У свим другим рубрикама читаоци дневних листова с много оправдања захтевају, и дружност им је, штавише, да захтевају беспрекоран језик, нарочито у листовима с великим тиражом, који су у могућности да имају не само језичке коректоре већ и језички образоване лекторе, односно језичке редакторе, који могу и морају примити потпуну одговорност за језичку страну текстова. Ово мислимо за прво време, док сви новинари и новински дописници буду свестрано школовани, између осталог и у језику, који би морао бити једна од најважнијих, општих, за све обавезна дисциплина у студијама високих новинарских школа.

У свакоме случају, мора се ићи за тим да дневни листови што пре буду без икаквих језичких недостатака, без којих каткада нису ни највећи чланци у њима, а још их је више у разноврсним дописима. Среће се у дневним листовима — нека се нико не увреди — доста небрижљивости, одвећ велике лежерности у рђавом смислу казано, шаблона у изражавању, непотребних, а понекад и рђаво употребљених туђих речи и израза. Само овде треба бити обазрив и не сматрати туђицама и позајмицама све оно што појединци, нарочито догматски настројени појединци, таквим сматрају.

Имамо у новинском језику и неких слобода које су у лепој књижевности сасвим на месту, али не и у текстовима намењеним изузетно широком кругу читалаца дневне штампе, где је обавезно да у језику све и на први поглед буде јасно и разумљиво, што никако не умањује захтев и да опет

све у њој буде лепо казано. И новинари се, дакако, могу метафорски и алегорично изражавати, али одвећ скривеним метафорама, које у лепој књижевности могу бити допуштене, нема места у језику дневне штампе. Даље, архаизовање у језику уметничких дела, често намећу ситуације које се приказују, а у језику дневне штампе оно се не осећа природним; употреба облика имперфекта, рецимо, који се у свакодневном говору већ не срећу, или их срећемо у ограниченом броју народних говора, сасвим је необична у дневној штампи, док се тај облик у одређеној функцији код писаца уметника не осећа случајно употребљеним.

У нашој средини архаично нам данас звучи и употреба предлога у место *код* с обликом генитива, рецимо — дакако кад се с њом сретнемо у неком дневном листу. Према данашњем језичком осећању ове средине више би ту било на своме месту када би било написано, рецимо: *Код ње је диван глас за певање; Код жена је по природи развијено осећање материнства и Код тебе више и нема љубави за свој крај*, него: *У ње је диван глас за певање; У жена је по природи развијено осећање материнства и : У тебе више и нема љубави за свој крај*, како је забележено код одређених писаца. А у белетристици нам ни ови последњи облици ни за тренутак неће задржати пажњу својом необичношћу. При овој оцени ми, наравно, не смемо узимати све овакве случајеве под исту лупу, нити их смемо уједначено оцењивати. Чак и у дневној штампи би, чини нам се, природније било казати: *У уста су уста као механа* и *Слабе су очи у старца*, што можемо поредити с познатим стихом из класичне народне песме : *У Милице дуге трепавице* — можда зато што су нам се такви примери из књижевности у датом облику усекли, тако рећи, у језичко осећање. Али, уопште узев, можемо казати да би ти случајеви у којима с овом предлошко-падежном везом, ако се њима означава припадност једнога дела већој целини с којом чини интегрално јединство — и у дневној штампи природније звучали с предлогом *код* и обликом генитива, мада морамо признати да сличне случајеве нисмо забележили, сигурно зато што имамо и друкчијих начина за исказивање истих значења не са-

мо у речнику већ и у синтакси. Још и даље, и насупрот чињеници што се генитивом с предлогом *код* не би могло означити припадање по сродству или власништву, које се у песничком, па и другом само мало старијем, или и данашњем народском језику означава истим обликом искључиво с предлогом *у* као у познатом стиху М. Митровића — *У мајке је ћерка била, ко дан лена, ко цвет чедна* и како смо скоро забележили од једног сељака, правог уметника у причању — *У њега је била велика кула на два спрата* — у дневној штампи, која има свој посебан стил, и ово би се казало на неки трећи начин: *Мајка је имала ћерку лепу као дан и чедну као цвет*, рецимо, а свакако: *Он је имао велику кулу на два спрата* или : *Његова велика кула је била на два спрата* или *Кућа му је била велика двоспратна кула* или некако слично. А и у прва два случаја, наравно, језику дневне штампе, као и свакодневном језику говорне комуникације, више би одговарала управо стилизација с глаголом *имати* као предикатом: *Она има диван глас за певање; Жене имају развијено осећање материнства; Ти сад више и немаш љубави за свој крај* итд.

Када смо већ на употреби предлога *код* с обликом генитива згодно је да скренемо пажњу на оправдане приговоре који се чине овој предлошко-падежној вези у функцији означавања времена. Често се с правом истиче да се она ту јавила у нашем језику под страним утицајем, а с мање разлога је квалификују као дијалектизам, не зато што туђице не могу постати и дијалектизми, већ што је ова особина одвећ широко распрострањена. Употреба предлога *код* уз генитив глаголских и других апстрактних именица, као у примерима: *Код саслушавања се утврдило да злоупотребљави диплому; Било је непознато код западних церемонијала; Осетио је њену топлу руку код руковања; Зашто ме запиткују код повратка; Лијечникова је дужност да прегледа свако дијете код уласка; Код одређивања висине кредита управни ће одбор водити рачуна; Без обзира да ли је код замене протеста суделовао протестни орган; Техничке сметње код замене*

струје имају се одмах уклонити¹ и сл. — означава време. Будући да је у тој служби ова предлошко-падежна веза како рекосмо, туђег порекла, и поред све њене распрострањености и широке употребе и у језику писаца, понекад и врло реномираних, ми јој не можемо признати ранг књижевно-језичке особине јер свугде место ње могли бисмо узети домаће речи или везе речи — најчешће предлог *при* с локативом, предлошки израз *поводом* с генитивом, предлошко-падежну везу за време или коју сличну временску одредбу. И није тешко осетити да је боље рећи: *За време саслушавања се утврдило; Било је непознато у западним церемонијалима; Осетио је њену топлу руку при руковању; Лијечникова је дужност да прегледа свако дијете приликом уласка у љетовалиште; Ко се затекне у патворењу вина, оно ће му се запленили; при одређивању висине кредита; без обзира на то да ли је приликом замене протеста суделовао протестни орган; Техничке сметње при замени струје треба уклонити* итд.

У последњем и претпоследњем примеру поред замене временске одредбе о којој је било речи заменили смо и друге неке делове — у последњем смо место *имају се уклонити* с разлогом узели *треба да се уклоне*, ако ни због чега другог свакако ради прецизности. А у претпоследњем указујемо на уобичајену, највише управо у дневној штампи уобичајену елипсу: *Без обзира да ли је* и *Обзиром да је ...* које очевидно треба заменити потпуним изразима: *без обзира на то да ли је* и — *с обзиром на то што је*.

Пада у очи да међу примерима с временском одредбом од предлога *код* и генитива глаголских именица за коју кажемо да не одговара природи нашег језика има више њих из неких законских текстова, у којима се, с правом где је то могуће, тежи скраћивању реченица. Али не треба губити из вида да такво скраћивање може бити и сакаћење које се не може допустити. У те случајеве ми убрајамо изразе: *без обзира* и *обзиром*, а такав је и пример: *Ко се затекне у патворењу вина, вино ће се запленили* с чудном сложеном реченицом

¹ Ови су примери узети из књиге потписаног — *Савремени српскохрватски језик II. Синтакса*, стр. 297.

у којој делови нису добили облике које би морали имати. Зато му ми и дајемо облик: *Ко се затекне у патворењу вина, оно ће му се запленити.*

А многе примере сматрамо недопуштеним и због тога што у облицима против каквих устајемо доводе читаоце у недоумицу, а наводе их гдекад и на погрешно разумевање текста. Када се говори, рецимо, *о дужности лекара да децу прегледа код улаза у летовалиште* ствара нам се представа лекарског прегледа код улазних врата тога летовалишта. А то се дотичном реченицом није хтело рећи.

Ваља признати да нисмо наишли на граматичаре који мисле друкчије о вези предлога *код* с генитивом глаголских именица у функцији временске одредбе, него сви на њу указују као на језичку неисправност. А и при томе се, за велико чудо, та неисправност среће и у језику писаца, а дакако, и у језику дневне штампе.

Лингвистички стручњаци, међутим, имају неједнако схватање о двојакој употреби двају глаголских облика о којима се донста може двојако мислити, јер се у оба случаја срећемо с двојством, природно је и у језику дневне штампе. Али ни једно од та два двојства још није добило санкцију књижевнојезичке особине.

Овде мислимо, прво, на употребу потенцијала (који обично погрешно зову кондиционалом или погодбеним начином) у облику *би* у свим лицима и јединине и множине, дакле и у 1. и 2. л. мн.: *ми би, ви би*, као што се правилно каже *они би*. За овакву се употребу тих облика може рећи да преовлађује у говорном језику, па готово и у дневној штампи, а има је, наравно, и у језику појединих књижевника. Али иако преовлађивању тих облика налазимо оправдања и у језичким законитостима (потпуно је разумљиво уједначавање облика свих лица када је увек присутан знак њихове разлике у облику заменице одговарајућег лица. А то уосталом можемо упоредити са једначењем тих облика у руском језику, рецимо, под потпуно истим условима). Па ипак се ми не залажемо за ово изједначење јер већина познатих писаца води рачуна о тој разлици, иако опет ни знатан део њих је не држи увек на уму, тако да овде нисмо сигурни у трајно чува-

ње посебних облика у 1. и 2. л. множине, ма да лично још увек пазимо на њихову употребу, бар у писању, ако не свакад и у говорном језику.

Мање смо широкогрудни према употреби наставака за различне облике лица, рода и броја глагола *требати* у његову безличном значењу, иако је таква употреба такође распрострањена и у говорном језику градских средина и у језику дневне штампе, па гдекад и код појединих писаца. Пада у очи да је таква употреба распрострањенија у језику културних центара наших језичких области на западу, нарочито последњих година, када, мада иначе приврженији граматичком канону у језику — и писци и граматичари, рекло би се, форсирају верзију употребе личних облика глагола *требати* и у овоме значењу: *Требао је доћи, место Требало је да дође*. Иако таква употреба није непозната ни писцима, па ни журналистима, као ни говору градских средина, овамо на истоку — ми лично не видимо разлога зашто не настојати на чувању досад постојеће разлике и међу облицима хомонимног инфинитива глагола *требати*, поготову када се та разлика у језику, и у нашем језику као у многим другим, чува. Још је најгоре решење којем се почесто прибегава — дакако и у језику дневне штампе — комбиноване употребе безличног облика (радног придева) самог глагола *требати* и личног глаголског облика у множини, какав смо скоро нашли у једном дневном листу у реченици: *Преварио се у одабирању личности које су требало да изврше одлуку*. Њу је свакако боље било дати у облику: *Преварио се у одабирању личности које је требало да изврше одлуку*, а, по нашем мишљењу, не ни у облику: *Преварио се у одабирању личности које су требале да изврше одлуку*, какав се врло често среће у језику, и за какав се у новије време залажу и неки граматичари.

Као стихија захвата наш језик, у првом реду језик дневне штампе, заједно с говорним језиком градских средина, употреба акузатива односних заменица м., па и ср. рода у облику генитива, и када се односи на неживе појмове, као када се тиче појединих живих бића: *На томе брду постојао је рудник за кога још нико није знао; Тај народ*

кога у нашој земљи и цене и воле заслужује наше пријатељство; То је био захтјев модерне педагогије кога смо такође истакли; Нов и смео подухват кога са жаром процењују сви критичари; Да се укључи у стари систем којега смо раније сви осудили. И када бисмо узели само случајеве које смо наводили међу примерима језичких поука у овоме часопису, било би нам потребно подоста простора да их све наведемо, па је и то само по себи јасан доказ да је ова особина у језику свих видова узела доста широке размере. Али и поред тога, као и уз могућност објашњења те појаве лингвистичким законитостима, — ипак остаје довољно разлога да се супротстављамо увршћивању ове појаве у књижевнојезичке особине.

За овим, као једну од најчешћих појава огрешења дневне штампе о коректност језика можемо навести небрижљиву, управо лошу конгруенцију разних видова, лоше слагање реченичних делова који се по природи нашег језика морају подударати, било по облику, било по значењу. Ми овде мање мислимо на оне најобичније случајеве слагања облика предиката или атрибута с именицом, иако у дневним листовима срећемо и примере као што је: *Његова сестра, а и мајка настojали су да утичу на његову одлуку* — с предикатом у облику м. р. једн. мада више облика имена у субјекту ж. р. захтевају да и облик предиката буде у томе роду. Језичка пракса и свакодневног говорног језика и језика дневне штампе, који нас овде највише интересује, па и језика писаца, пружа нам могућности за расправљања шира од оних што су нам их прописивале старије граматике, а и шире могућности употребе од оних што су нам их допуштали ранији граматичари, који би се свакако противили слагању какво имамо у примерима: *Докони и поднимљени касабалије са зида нису ни гледали ту реку; Несугласице око имања изравнали су изабране судије*. Старији су граматичари захтевали да облици предиката уз именице м. рода на *а* у множини буду у женском роду. Али када пракса за то даје могућности, — ја не знам зашто у оваквим случајевима не би, као у многим другим, било допуштено и слагање по значењу, а не само по облику.

Ништа, међутим, слично, а ни било каква друга језичка законитост не може оправдати слагања на која баш ових да-на наилазимо у реномираним нашим листовима као у примерима: *Сукобљавају Помпидуа и Сегија два човека моћни сваки на свој начин*. И зато се с правом можемо запитати на шта све у језику још нећемо наићи. Ми можемо допустити да се новинару није допало да сложи атрибуте са *два човека* и каже: *Сукобљавају П. и С., два човека моћна сваког на свој начин*. Али зар нам стоји на располагање само по један начин изражавања? И зар он није могао исту мисао казати реченицом у облику: *Сукобљавају та два човека од којих је сваки на свој начин моћан*.

Нама бар није тешко уочити језичку нецправност у примера типа: *Била се толико осилила, па је на предлог Боннов као једног од руководица донела одлуку* — и утврдити да је она у употреби придева направљеног од именице *Бон* уместо генитива ове речи, којим се такође, као и придевом, означава припадање, само што се овде морало означити управо генитивом имена (а не од њега изведеним придевом) као и у другим случајевима, када год уз то име долази одредба — овде: *као једног од руководица*). Кад би у горњој реченици стајало: *Бона место Боннов* — наведени пример би био сасвим исправан. Узимање придева, међутим, с именичким одредбама природа језика не допушта. То се не сме испуштати из вида. А писац тога није био свестан, макар да ни он, верујемо, својом горе исписаном реченицом, није могао бити задовољан.

Мање рђавим језичким осећањем, а више недоученошћу можемо објашњавати облик имена м. и ср. р. уз бројеве 2—4 употребљен у ген. множине као у примеру: *Они су сакупили 324 гласова*, место којег је овде, као увек када је на крају било колико великог броја 2, 3 или 4, — требало рећи и написати: *Они су сакупили 324 гласа*.

Скоро не знамо чиме да објаснимо употребу именице *ивер* у женском роду на коју смо наишли ту скоро у дневној штампи у реченици: *То је једва око пет сантиметра дугачка ивер*, јер је ова реч позната, бар нама, једино као именица м. рода.

И у уџбеницима језика указивано је да се, осим у изузетним случајевима, припадање чега одређеним лицима казује присвојним придевима изведеним од њихових имена, одн. презимена, а не облицима ген. тих имена или презимена (најпрецизније о томе в. у књизи потписаног Савремени српскохрватски језик II. Синтакса, стр. 175, 179. и 180). Па ипак се, нарочито у време после II светског рата, и у дневној штампи, а и другде, у језику у тој служби често употребљава управо ген. презимена (ређе имена) када, уз њих не стоји никаква одредба, која захтева овај облик. Тако често у штампи срећемо написано, како се све чешће и говори: *велико дело Лењина*, а на угловима улица у многим нашим градовима стоје натписи : *Улица Лењина* или *Булевар Лењина* (у Новом Београду, нпр.), што је једноставно пренесено из руског у српскохрватски, иако то природи нашег језика не одговара. Истина, уз називе дела (научних, књижевних, уметничких и сл.) за означавање коме аутору она припадају, употребљава се каткад генитив презимена, али само презимена на *-ић*. Сам В. Караџић је писао — у *Сатиру Релковића*, а говори се и пише, ретко истина, и у *Граматици Маретића*, у *читанци Продановића*, па, још ређе и: у *епу Мажуранића* или у *песмама Радичевића*, али не и: у *Граматици Решетара*, у *баладама Шеное*, у *песмама Змаја* или у *Шћепану Малом Његоша*, већ искључиво: у *Решетаровој граматици*, *Шеноиним баладама*, *Змајевим песмама* и *Његошеву Шћепану Малом*. Свакако је неупоредиво боље и: у *Радичевићевим песмама*, у *Мажуранићеву епу*, у *Продановићевој читанци*, у *Маретићевој граматици*, па и у *Релковићеву Сатиру*. А једино је у српскохрватском језику — ако се води рачуна о његовој природи — исправно: *Лењинова улица*, *Лењинов булевар* и *Лењинов трг*, као што треба говорити и писати: *Поводом стогодишњице Лењинова рођења*, а не *Поводом стогодишњице рођења Лењина*, како се баш ових дана пише у дневној штампи, а како не би требало писати већ ни због нагомилавања међусобно зависних генитива, о којему ће мало даље још бити речи. А било би добро да се и улицама дају језички могући, а не немогући називи. Језичка ситуација је сасвим друкчија кад се уз презиме употреби и име (означено макар и првим

словом) или било каква друга одредба. У томе случају је исправан једино облик генитива: *Улица*, односно *Булевар*, односно *Трг В. И. Лењина*. А тако наравно и стогодишњица рођења В. И. Лењина, Сатир А. Рељковића, Читанка Ј. Продановића, Граматика Т. Маретића итд. Исто је тако не само исправно него и једино могуће говорити и писати: *Мемоаре Шпера, једног од ратних злочинаца, припремају се да издају ...* јер уз име (односно презиме) стоји и апозитивна одредба ... Али је у истом новинском напису, рекли смо зашто, сасвим неисправно речено: *Шпер је припадао уском кругу блиских сарадника и пријатеља Хитлера* (исправно *Хитлерових сарадника и пријатеља*).

Не можемо рећи да је неисправно у истој служби употребљавати придеве на *-ов* (и *-ин*) и од имена предмета, тј. од имена било чега неживог, као што је употребљено у новинском допису у примерима: *На тој листи уписана је Месопрометова* продавница, и *Пословоћа Месопрометове* продавнице продавао је месо ... итд., јер то срећемо и у народном језику. Али ипак скрећемо пажњу да је у таквим случајевима много боље употребити облик генитива именице и рећи — *продавница Месопромета* зато што је извођење придева наставком *-ов* (и *-ин*) од назива предмета — ако не немогуће, свакако знатно ређе.

Истина је да је језичко осећање, код различних људи, сасвим неједнако. Али је исто тако тачно да се оно, иако специјалан дар, радом развија и усавршава, па није неправично новинаре и новинске дописнике окривљавати због недостатка тога дара, тим пре што ће они и другим начинима усавршавања, поготову учењем језичких законитости, поуздано отклонити и овај недостатак. А и само је језичко осећање било довољно да се предикат полусложенице *Авала-филм*, погрешно и написане, у реченици: *Авала филм није успела да направи две копије* правилно конгруира (сложи) са оним делом полусложенице који има функцију управног члана. Тај део у овоме случају је *филм*, а не *Авала*; (*Авала-филм* значи *филм звани Авала*, а то нам јасно показује да *Авала* овде има одредбену, придевску функцију, а *филм* функцију самосталне речи). И сасвим је природ-

но да се ове одредбе, па и она што се овде казује радним придевом глагола *успети* сложе с управном речју, и да се каже: *Авала-филм није успео да направи две копије*. На питање слагања у којему овде и видимо проблем због којег се осврћемо се на овај пример, не може се друкчије гледати ни у случају да се *Авала* и *филм* узимају као две засебне речи.

У примеру *Намерава да преведе и Лучу микрокозму*, исписаном ту скоро из једног дневног листа, облик *микрокозму* може бити само акузатив именице ж. р. *микрокозма*, а такве именице, колико нам је познато, нема у нашем језику. Поготову у наслову Његошева дела о којем је реч — *микрокозма* није именица, а још мање придев, ж. рода у ном. једнине, већ је то ген. једнине именице м. рода *микрокозам* (микрокозмос), и он чува тај облик ма у коме се падежу употребио први део назива овога дела: *Луча микрокозма, Луче микрокозма, Лучи микрокозма, Лучу микрокозма* итд., па је разумљиво да је горња реченица морала гласити: *Намерава да преведе Лучу микрокозма*.

Не може се свакад говорити о лепотама стила новинских дописника, журналиста и публициста ни ако код њих не налазимо језичких неисправности о каквима смо досад говорили. Стил често квари и употреба речи, њихових веза и њихових облика сасвим правилних самих по себи: честа употреба међусобно зависних генитива, рецимо, у примерима типа: *Све зависи од благовременог извршења задатка објављивања резултата истраживања стручњака*, или употреба односне заменице *који* (*која, које*), или везника *да* у по неколико узастопних, опет међусобно зависних реченица, као у случајевима: *Мало је предузећа која имају потребне кадрове који се баве информисањем које је врло значајно*. — Стављено нам је... у дужност да морамо да настојимо да све неспоразуме што пре изгладимо. Све ове речи и облици речи употребљени су у својој правој функцији. И да су само једанпут, или каткад и два пута, поновљени — њиховој употреби не би се имало шта приговорити. Међутим, на овако блиском одстојању, и у зависној функцији, поновљени више пута, они руже стил, па би писци, односно новинари, мо-

рали наћи начина да друкчије кажу исту садржину, да кажу, рецимо: *Све зависи од тога да ли ће се благовремено извршити задатак објављивања резултата до којих су стручњаци дошли својим истраживањем.* — Мало је предузећа која имају потребне кадрове што се баве прикупљањем често врло значајних информација и Стављено нам је у дужност да морамо настојати да све неспоразуме што пре изгладимо.

Ако је, ради отклањања стилских неподобности о каквима говоримо, који пут, као у првом примеру, за казивање једне мисли требало узети два пута већи број речи и заузети два пут више простора, ми смо тиме вишеструко добили у јасности и лепоти стила. А осим тога за друкчији начин казивања често и није потребно повећавати број језичких ознака или жртвовати више простора, него се траже и, лакше или мало теже, налазе језичке опозиције у истом броју речи и израза, одн. њихових облика, као у 2. и 3. нашем примеру.

Колико тек грехова срећемо у употреби на рђавом месту распоређених појединих речи или делова реченице, између осталих тако распоређених односних заменица, па и у стилизацији која повлачи тоталну нејасност. Да не тражимо друге примере за то, поновићемо један ту скоро нађен у једном угледном нашем дневном листу а прокоментарисан у језичким поукама једног од последњих бројева нашег часописа, који дословно гласи: *Откривању споменика присуствовао је и Мирков отац, који с породицом живи у Београду као и велики број Миркових преживелих другова.* Оваква стилизација упућује на закључак да се хтело дати обавештење да Мирков отац, као и велики број Миркових другова, живи у Београду. А сигурно се то није хтело рећи, већ је било главно казати ко је присуствовао откривању Миркова споменика. И зато је ово требало саопштити реченицом у облику који ће и значити само то, нпр. реченицом у облику: *Мирков отац, који сада живи у Београду, такође је присуствовао откривању споменика, као и велики број Миркових преживелих другова.* А могло би се и друкчијом ин-

терпункцијом, са истим распоредом делова целе сложене реченице, избећи свака нејасност:

Није свакад без значаја ни да ли ће се један падежни облик употребити сам или с предлогом уз са. И ми не знамо шта је писца (чланка у једном дневном листу) навело да каже: *Ни мени није била намјера да с овим речима било кога браним*. Те речи су овде средство којим је требало да се неко брани, а инструментал средства не допушта употребу предлога са уз са у језику образованих чланова друштва — нека ми и дотични писац и читаоци опросте што се послужио овом дословце школском дефиницијом.

У другом чланку истог дневног листа пала нам је у очи реченица у следећој формулацији: *Полазећи од претпоставка да дробљење коре није могло да се обави без присуство живих бића, Милутин је трагао у овоме слоју* итд. — дакле: са знацима непознавања флексије падежа књижевног језика, мада ти знаци не говоре ни о језичком осећању аналитичке деκлинације ни једног одређеног говора сх. језика; *без присуство* је, додуше, облик деκлинације наше југоисточне језичке области, али прилошко-падежна веза од претпоставка не карактерише ту област, ма да се и то може срести у неком од говора на тој страни, тамо, нпр. где је осетно присуство особина македонског језика, где, тј. у акузативу као општем падежу имамо наставак а место у. Али пре него то — све ово може бити само резултат апсолутног невођења рачуна каквим ће језиком бити што казано. У обавештењу о стању саобраћаја у ове дане рђавог времена налазимо реченице: *Између Жабљак и Трса саобраћај до пролећа прекинут*, где се никако не може дати објашњење употребе предлога између заједно с обликом номинатива.

Када к томе додамо језички и ортографски неисправне примере: *Збуњен и потрешен, он никада није могао да схвати* и *Сгравични систем тортуре Јужно Вијетнамског народа*, који се разликују по томе што у првом налазимо системску, али зато баш недопустиву грешку у облику *потрешен* (тр. *потресен*), а друга сведочи о апсолутном несхватању ни језичких ни правописних принципа. Јер је од-

већ познато да се при прављењу придева од двочланих појмова типа: *јужни Банат, западна Македонија, Западна Немачка* и сл. добива једна сложена реч — *јужнобанатски, западномакедонски, западнонемачки* и само тако, и да је, прекле и са малим почетним словом, зато што се тако пишу сви придеви на *-ски*.

А поменуте и њима сличне језичке некоректности могу се срести свугде у дневним листовима, и скоро у свима њима, у неким ребе, а у неким чешће, наравно.

Ни чланци самих културних рубрика дневне штампе нису свакад писани беспрекорним језиком, него и у њима гдекад налазимо језичких нејасности, па и нелогичности, какве треба избегавати, и у свакодневном говору, а поготову при писању. Најће се и ту на покоју буквалну језичку неисправност. А неисправно је, језички дакако неисправно, нејасно и нелогично се изражавати. Зато ћемо се овде осврнути управо на такве случајеве, какве представљају формулације оцена једног крупног научног дела дате у констатацијама: *„Из малог броја докумената и прегршт података издвоји велики број крупних проблема“* (то је доиста велика вештина!) *„и реши их с поузданошћу коју је непотребно оспоравати“*. Ко води рачуна о прецизности изражавања и о језику којим пише, тако никада не би написао, јер се из тврдње да је нешто непотребно оспоравати изводи закључак да је и без тога та поузданост спорна. Писац, оцењивач дела је прилог непотребно употребио место прилога *немогуће*. А требало је свакако да каже — *с поузданошћу коју је немогуће оспорити* или: *с поузданошћу коју је сувишно доказивати*, јер је она сама по себи јасна.

Тешко да се логичним може сматрати и оно што се износи у реченици истог написа: *„То дело је самим тим ушло у ред оних сасвим ретких остварења у науци која својом снагом, широко излазе из њених оквира и зраче у култури једног времена као целина“*. Дело је, каже се, ушло у ред ретких остварења у науци да би широко и *з и ш л о* из њених оквира. А шта значи када се за научно дело каже да

излази из оквира науке? По логици — да не спада више у науку. Писац оцене тога дела никако није ни помислио да то каже, него је хтео рећи да је дотично дело ушло у ред ретких остварења у науци, одакле широко зрачи у култури једног времена. А ако је тачно да је то мислио рећи, требало је и да каже тако, а не да другом од двеју чврсто повезаних реченица негира и оно што је казао првом реченицом и што је хтео рећи целим својим написом.

Не може се наравно рачунати с тим да се у једној прилици изнесе све оно што у језику дневне штампе срећемо као његове недостатке, па ћемо се сада задовољити и овим што смо рекли. Споменућемо на крају само још неке стереотипности које, као и све што је такво, прелази у банално, а од баналности до вулгарности нема велике раздаљине.

Многи се с правом вајкају да не могу слушати како се често узима реч или пише — у вези овога или онога, боље рећи у вези свега и свачега (уместо у вези с т и м), или што многи изјављују да ће рећи ово или оно у својој дискусији, иако дискусија никад није монолог и не припада појединцу, већ је то међусобно усмено расправљање више личности о било чему, а оно што појединац у дискусији каже, то је његов прилог, његова реч, односно излагање у тој дискусији.

Један познати наш културни и јавни радник с разлогом нам се жалио да његово осећање укуса врећа кад чује како се говори да је овај или онај учествовао негде и с п р е д т е и т е о р г а н и з а ц и ј е, односно установе, па каткад и испред неке личности. Иако у појединим приручницима налазимо и лингвистичко објашњење употребе ове предлошко-падежне везе у одговарајућем значењу, она нас подсећа на једну шалу наших предратних студената коју су збијали са једним својим другом што је, тврдиле су шаљивчине, обично говорио: „Нас неколико студената и ја испред њих дошли смо” са овим или оним захтевом декану факултета, рецимо, или коме другом. А у свакоме су случају ту више на свом месту синтаксичке опозиције: у и м е с генитивом или за с акузативом. Боље је, хтели смо рећи, да

се каже: у име ове или оне организације, односно за ову или ону организацију него испред организације.

А шта су друго до баналности поред тога што су и језичке неисправности, разна давања профила стручњака, рецимо, прорађивања неког материјала, сагледавања чега, зацртавања, одвијања свега и свачега чак и постављања овога или онога. *Прорадити*, на то смо поодавно скренули пажњу, као непрелазан глагол, ствара и забуну употребом у значењу прелазних глагола *проучити*, *развијати*, *обрадити* или којег другог овима сличног глагола, па треба умети наћи реч са адекватним значењем. *Сагледати* се на свим странама чује и среће написано у значењу: *уочити*, *запазити*, *јасно видети* и *дужим разматрањем потпуно схватити*, *сагледавати* још: *проучавати*, *разматрати*, *студирати*. Зато и сматрамо да је недопуштено остављати слушаоце односно читаоце у недоумици — да и ми не кажемо у д л е м и — шта се од тога управо хтело рећи. А очевидно не значи ни особиту писменост ни говорнички таленат онога што пише или говори да се *одвија* и оно што тече, што је у току и оно што се развија и што се буквално одвија, тј. одмотава. А у последње је време и у говору и у дневној штампи постало одвећ модерно да се стално нешто зацртава — да се, тј., употребљавају облици глагола *зацртати* у бројним значењима које он може имати: и *обележити цртом* (с основним значењем се још најмање употребљава), и *повући општу линију*, *фигуративно* и *означити*, и *планирати*, и *дати смер чему*, и *утврдити главне црте* и *одредити основни лик*, *дати што у контурама* и још што-шта. А зар је ред остављати беспомоћном читаоцу, односно саговорнику, да нагаба у којем је од бројних значења то проклето зацртавање овде или онде узето.

И као банално, па и као вулгарно, можемо окарактерисати и постављање у језику, и у језику дневне штампе дакако — опет свега и свачега; каже се да се постављају ствари и како треба поставити коју ствар, што је сасвим на месту. А исто се тако постављају и догађаји и чињенице, што ни логични није могуће; постављају се и људи, и то не

само као објекти већ и као субјекти. Сваки час се и у штампи и у говору спотичемо о констатације: *Добро се поставио* или *Није се добро поставио*; *Не уме се поставити*; *Треба се поставити како ваља* и томе слично. Уместо једноставног: *узети став, правилно оценити, изнети исправно гледиште, добро се снаћи* употребљава се сваки час израз који изазива најразличније представе.

Из ово неколико примера ми нећемо сами изводити никакве закључке. Али мислим можемо дати заједнички суд да у интересу подизања опште културе језика — језику дневне штампе код нас треба посветити много већу пажњу.

М. Стевановић